

Posudek oponenta doktorské disertační práce

Čínský ekonomický systém: domácí specifika či tržní reformy?

Autor: Ing. Jan Bejtkovský (Katedra světové ekonomiky, FMV VŠE v Praze)

Doktorská disertační práce pana Ing. Jana Bejtkovského „*Čínský ekonomický systém: domácí specifika či tržní reformy?*“ se věnuje tématu, které je v posledních letech intenzivně diskutované i s ohledem na měnící se postavení Číny ve Světové obchodní organizaci (WTO) a očekávanému přiznání statusu tržní ekonomiky Číně ve WTO. Zkoumané téma je poměrně složité a problematické, zejména s ohledem na terminologické nejasnosti u samotného vymezení typů ekonomických systémů, jejich omezené srovnatelnosti mezi zeměmi i kvůli ne zcela transparentnímu vývoji reformních procesů v ČLR, zdejší vládní hospodářské politiky i samotné čínské ekonomiky.

Na úvod je třeba ocenit, že autor se vývoji Číny a jejího ekonomického systému **věnuje dlouhodobě a systematicky** v rámci svého studia (bakalářskou práci se zaměřil na specifika čínského bankovního systému; v rámci diplomové práce zkoumal automobilový průmysl ČLR) i pracovně. Měl i možnost v Číně několikrát dlouhodobě pobývat. Na jeho textech je vidět neustálý progres, autor s každým dalším tématem odborně roste, což je evidentní i na předložené disertační práci. Ta je zpracovaná kultivovaně, kreativně, přemýšlivě a zajímavě.

Hlavním cílem doktorské disertační práce Ing. Bejtkovského je mj. „*vymezení samotné podstaty fungování čínské ekonomiky*“ (s. 1). Výzkumná otázka je definována takto: „*Je Čína ekonomikou tržní, ve které je státní vlastnictví a významnější úloha státu v ekonomice pouze pozůstatkem přechodu (transformace) od centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní, nebo je čínský ekonomický systém s výrazným vlivem státu záměrně zaváděným druhem státního kapitalismu?*“ (s. 2). Takto definovaný cíl nebo výzkumná otázka je poměrně obecná a ambiciózní – a to kvůli problematickému ukotvení základních termínů i nedostatku transparentních informací z čínské strany, jak ostatně autor v úvodu práce sám připomíná. I přesto se s hledáním odpovědí vypořádal se ctí – domnívám se, že se **výzkumnou otázkou podařilo zodpovědět, a to díky vhodně vedené argumentaci v textu práce.**

Struktura práce je logická a přehledná, autor postupuje od obecného vymezení hlavních pojmů a teoretického ukotvení tématu z pohledu mezinárodní politické ekonomie (kapitola 1) k připomenutí vybraných tezí a teorií z historie čínského ekonomického myšlení (kapitola 2), vymezení významu státního vlastnictví a podnikání v čínském sociálně-ekonomickém modelu (kapitola 3) a vysvětlení konkrétních projevů státního kapitalismu v čínské ekonomice (kapitola 4). Autor zdůrazňuje v úvodu práce i jednotlivých kapitol, že neusiluje o analýzu všemožných aspektů ekonomického modelu ČLR, postupuje spíše výběrově. Klíčové a pravděpodobně nejpřínosnější jsou kapitoly 3 a 4. Text působí vyváženě, kapitoly jsou vhodně logicky provázané.

V úvodu práce autor klasicky vysvětluje záměr/cíle práce, její strukturu i způsob sběru informací. Zmiňuje mj. (na s. 6), že ve 3. a 4. kapitole čerpal mj. z hloubkových rozhovorů s „*čínskými akademiky, podnikateli, představiteli státních podniků a v menší míře i politiky ohledně fungování čínské ekonomiky*“. V Příloze 1 je možné nalézt seznam institucí, s jejichž představiteli autor vedl tyto hloubkové rozhovory. Tento seznam zahrnuje instituce české

(např. CzechTrade) nebo evropské, které působí dlouhodobě v ČLR (např. EU SME Centre v Pekingu), stejně tak vládní instituce ČLR nebo vybrané čínské podniky. V Příloze 3 je pak zahrnut přehled otázek, které byly s těmito institucemi diskutovány a postup při vedení rozhovorů.

Kapitola 1 představuje vhodný teoretický a metodologický úvod, připomíná důležité termíny, s důrazem na typy ekonomických systémů a na státní kapitalismus. Jako užitečné se jeví i zařazení subkapitoly 1.6, která stručně připomíná relativně známé skutečnosti, na které se ale „rádo zapomíná“ (význam „velikosti“ ekonomiky i tzv. civilizačních nebo kulturních odlišností). Dala bych na zvážení upřesnění pojmu „efektivita ekonomického systému“ (např. v části 1.2 je argumentováno, že *„kapitalistická tržní ekonomika... je obvykle ze všech existujících systémů považována za nejefektivnější.“*) – autor odkazuje na Gregoryho a Stuarta, zařadila bych nicméně podrobnější diskusi na toto téma (poznámka pod čarou č. 45 k „efektivitě“ se zdá nedokončená). Pozor i na přílišné zjednodušování nebo zobecňování některých tezí, např. o tom, že *„důležitost trhu a jeho fundamentální schopnost alokace zdrojů v ekonomice není zpochybňována“* (s. 23).

Kapitola 2 by mohla při prvním pohledu vyznít jako nadbytečná, ne zcela zásadní (s ohledem na ústřední téma disertační práce). Je ale třeba souhlasit s autorovou tezí, že řada západní autorů má tendenci snižovat význam historické dimenze proměn čínského sociálně-ekonomického systému a „dynastické ekonomické praxe“ na soudobé ekonomické myšlení. Zdá se, že toto je problém obecnějšího rázu, nejen z pohledu čínských dějin.¹ Zařazení kapitoly 2 považuji za vhodné, byť bych osobně volila systematičtější přístup k vymezení hlavních myšlenkových směrů a jejich možných vazeb na soudobou hospodářsko-politickou praxi ČLR. Chápu však autorovu snahu o výběrový přístup, zdůraznění hlavních bodů a hlubší analýzu v rámci těchto vybraných bodů (i vzhledem k ústřednímu tématu a samotné délce disertační práce). Vzhledem k tomu, že na toto téma je zdrojů minimum (zejména v češtině), je kapitola 2 důležitá a šířeji využitelná (např. v předmětech Čínských studií na FMV, kde ostatně Ing. Bejkovský také vyučuje) – doporučuji tedy tento zajímavý text více rozpracovat v samostatné práci nebo článcích. Oceňuji, že oproti verzi předložené pro malou obhajobu byly v této části disertační práce (i jinde v textu) upřesněny některé časové údaje, což může čtenáři s menšími znalostmi čínské historie usnadnit porozumění souvislostí v textu.

Kapitola 3 připomíná průběh zásadních reforem v ČLR po r. 1978 (s důrazem na reformy na venkově) a polemizuje nad tím, zda sledované posouvaly čínskou ekonomiku plánovitě k tržní ekonomice nebo spíše ke státnímu kapitalismu. Autor se věnuje mj. i podrobnějšímu vymezení vybraných kategorií čínských podniků (soukromé versus kolektivní venkovské podniky). Pro lepší orientaci čtenáře je zařazena i Příloha 4 – přehled hlavních reforem na venkově příp. v dalších oblastech.

¹ Např. i známý anglický historik Niall Ferguson v knize *Civilizace: Západ a zbytek světa* (vydalo Dokořán a Argo v r. 2014, s. 12-13) mj. v předmluvě polemizuje nad zhoršujícími se historickými znalostmi studentů i veřejnosti obecně. Význam studia historie je podle něj přitom nezpochybnitelný z řady důvodů: *„Neexistuje nic takového jako jedna budoucnost, je jen víc budoucností. Existuje mnoho výkladů dějin, pravda, nikoli definitivních, ale existuje pouze jedna minulost. A ačkoli je minulost pryč, ze dvou důvodů ji musíme znát, abychom pochopili to, co prožíváme dnes a co nás čeká zítra a později. Za prvé, dnešní světová populace představuje zhruba 7 % všech lidských bytostí, které kdy žily. Mrtví počtem převyšují živé, jinými slovy, na čtrnáct mrtvých připadá jeden živý, a my, když se dostaneme do nebezpečí, ignorujeme nashromážděnou zkušenost tak obrovské většiny lidstva. Za druhé, minulost je skutečně naším jediným spolehlivým zdrojem poučení o pomíjivé současnosti a mnoha budoucnostech, které leží před námi a z nichž jediná se skutečně odehraje. Dějiny nejsou jen to, jak zkoumáme minulost; dějiny jsou to, jak zkoumáme samotný čas.“*

Ve zbývajících subkapitolách části 3 se Ing. Bejkovský koncentruje na vymezení významu a specifické úlohy státních podniků z pohledu čínské ekonomiky i vlády. Zajímavě polemizuje např. i nad definicí čínského státního podniku a vypovídací schopností oficiálních statistik ČLR. Celkově kapitolu uzavírá mj. i tvrzením, že čínská vláda usiluje „...o maximalizaci státního majetku a plnění cílů státní politiky. Není tedy možné přijmout tezi o dočasné povaze státního kapitalismu, když státní opatření naopak směřují k posilování státního sektoru.“ (s. 121). Subkapitoly 3.2-3.4 považují za velmi zdařilé, autorovi se v nich podařilo popsat nepřehledný systém čínského státního podnikání, a to i za pomoci konkrétních příkladů a informací získaných skrze hloubkové rozhovory. Vhodným způsobem poukazuje na cílené posilování státních podniků, bez ohledu na oficiální proklamace čínské vlády.

Kapitola 4 nabízí pohled na vybrané konkrétní projevy státního kapitalismu v ČLR, např. na poskytování subvencí a dotací vybraným odvětvím nebo podnikům se specifickými cíli a na působení státních bank, včetně případové studie u automobilového sektoru. Poznatky z kapitol 3 a 4 mohou být velmi užitečné i pro korporátní praxi (nebo českou státní správu), např. pro české podniky pronikající do Číny za účelem podnikání na zdejším trhu nebo naopak pro subjekty uvažující o spolupráci s čínskými subjekty v prostředí českém (s ohledem na rostoucí zájem čínských investorů o česká aktiva).

Práce se zdroji je adekvátní, autor těží i ze své pokročilé znalosti čínského jazyka, tj. pracuje i s původními čínskými prameny. V seznamu zdrojů se vyskytují kvalitní díla renomovaných západních i čínských autorů, mezinárodních institucí, podklady z čínských i zahraničních médií apod. V samotném textu by bylo vhodné občas upřesňovat autory u tvrzení typu: „Podle kritiků ochrana spotřebitele skrytě slouží k ochraně domácích výrobků a deformuje trh.“ (s. 22). V práci by mělo být upřesňováno, o kterých autorech konkrétně se hovoří (alespoň několik příkladů), včetně uvedení příkladu jejich děl apod.

Formální úprava je v pořádku, odpovídá formálním požadavkům kladeným na kvalifikační práce na FMV, VŠE v Praze. Nutno zdůraznit, že doktorská práce Ing. Bejkovského je nadprůměrně čtivá a opravdu kultivovaně napsaná.

Celkově tedy lze shrnout, že disertační práce odpovídá požadavkům kladeným na kvalifikační práce na FMV VŠE v Praze. Neobsahuje (a z podstaty tématu ani nemůže obsahovat) ekonometrické modely a statistické analýzy pokročilejšího typu. Na druhé straně čerpá z pokročilé autorovy znalosti čínského ekonomického, sociálního a kulturního prostředí, z hloubkových rozhovorů k tématu.

Návrhy otázek/témat pro diskusi pro obhajobu:

1. Shrňte, nakolik se do současného přístupu Komunistické strany ČLR k míře zasahování státu do ekonomiky promítají konfucióvské principy, které zmiňujete v kapitole 2? Jak se staví vedení Komunistické strany k představitelům čínského ekonomického myšlení z doby dynastické i reformní. Vysvětlete na příkladech.
2. Vymezte změny a nové trendy v přístupu vlády k trhu po nástupu prezidenta Si Ťin-pchinga. V reformách ohlášených novým vedením se mluví např. o větším příklonu k trhu a zefektivňování činnosti státních podniků. Lze těmto prohlášením věřit?

Domnívám se, že doktorská práce pana Ing. Jana Bejkovského splňuje požadavky kladené na doktorské disertační práce obhajované na Fakultě mezinárodních vztahů VŠE v Praze.

Práci doporučuji k obhajobě před příslušnou komisí.

Doc. Ing. Zuzana Stuchlíková, Ph.D.

Katedra světové ekonomiky

Fakulta mezinárodních vztahů

VŠE v Praze

V Praze, 23. 1. 2017